վճռեց յօգուտ վարժապետի, և պարտաւորեց հոգաբարձութեանը 650 րուբլի վճարել նրան:

—

ՂԱՐԱՔԻԼԻՍԱՑԻՑ գրում են. չը նայելով, որ հունձքը այս տարի շատ յաջող էր, բայց տակաւին հացը չէ էժանացել, որովհետև երկրագործները իրանց բերքը չեն վաճառում, այլ ամբարներում պահում են աւելի թանգ վաճառելու յուսով: Նոյն տեղից շնորհակալութիւն են յայտնում պ. Փիրումեանցի մասին, որ շատ հոգ է տանում Ղարաքիլիսայում կարգ, կանոն և մաքրութիւն պահպանելու համար:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

«ГОЛОСЪ» ԼՐԱԳՐԻ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

—

«Голосъ»-ի մէջ կարդում ենք հետևեալ թղթակցութիւնը Տրապիզոնից:

Տրապիզոնի երեսուն հազար բնակիչների թիւը երկու օրվայ մէջ դրեթէ կրկնապատկվեցաւ. Թիւրքաց սարսափներից ազատվող հայ կանանց, երեխաների և ծերերի խմբերը լցրին քաղաքը: Նրանք ամէնքն էլ Կովկաս են փախչում, որպէս զի իրանց եղբայրակիցների մօտ ապաստարան գտնեն: Սովից ամիսներով տանջված, արիւնահեղ դրամների տեսարաններից սարսափած հայ կանայք և երեխաները մարդկային կմախքի են նմանում: Անյուսամենայնիւ ինքնապաշտպանութեան զգացմունքը և իւրայինների շրջանի մէջ հանգստանալու յոյսը քաջութիւն են տալիս թոյլ արարածներին:

Ողորմելի գաղթականների պատմածների համեմատ հայ ապստամբների կատաղութիւնը չափ չունի, բայց թիւրքերի չարագործութիւնները և նրանց կատարած սարսափելի գործերը նոյնպէս չափ չունեն: Դաշոյններով յղի կանանց միջից կիսելը, ամբողջ ընտանիքներին կենդանի այրելը, կոյս օրիորդներին բռնաբարելը սովորական երևոյթներ են դարձել: Ասում են, որ հայ ապստամբները զէնքերի և ուտեստի մեծ պակասութիւն ունեն, իսկ այդ հանգամանքը միջոց է տալիս Թիւրքիային ճնշել ապստամբութիւնը, մինչև անգամ արեան հեղեղների գնով, որոնց մէջ խեղդված թիւրք զինւորների թիւն էլ պակաս չի լինի: Այս հանգամանքը շատ օգտաւէտ է Սամիհ-փաշայի և նրա զօրաբաժնի համար, որի թւում բաւական շատ բաշիբոզուկների խմբեր կան. նա միջոց կունենայ բաւականացնել իր զօրքերին, որոնք քառասուն ամիսների ընթացքում ռոճիկ չեն ստացել:

Նոյն Սամիհ-փաշայից նահանգապետներին և կայմակամներին տուած հրամանների համեմատ բնակարաններից զրկված գաղթականները բաւական չարչարվել են Հայաստանի խորքերից Տրապիզոն գալու ժամանակ: Իւրաքանչիւր գիւղի մօտ գաղթականների վրա յարձակվում էին զինաւորված զապթիաները, որոնք գիւղական «կարգապահ» մելիքների իշխանութեան տակ են: Պատճառ բերելով որ հայերը գաղթելու հրաման չունէին, զապթիաները հայերից վարձատրութիւն էին պահանջում: Ոչ մի կոպէկ փող չունենալով, ողորմելի հայերը սեփական երեխաներին գերութեան էին տալիս, որպէս զի այդպիսի զոհերի գնով կարողանան ազատվել յարձակվող գազաններից. Այդ գործերը կրկնվում էին անընդհատ մինչև Գիւմիւշխանէ քաղաքը, որ Տրապիզոնի վիլայէտի մէջն է գտնվում: Այդ քաղաքի մէջ բաւական շատ հարուստ յոյներ և հայեր են բնակվում, այնպէս որ տանջված և ուժաթափ ճանապարհորդները այդտեղ կարողացան մի փոքր շունչ քաշել և ողբալ իրանց զոհաբերեխաներին: Հայերը և յոյները ինչ որ կարողացան տուին գաղթականներին փողից և հագուստից սկսված մինչև հացը և ոտնամանները:

Գիւմիւշխանէ քաղաքի մէջ մի փոքր հանգստանալուց յետոյ գաղթականները ուղևորվեցին Տրապիզոն, որտեղ նրանց մի նոր տարաբաղդութիւն էր սպասում: Մի փոքր փող ձեռք բերելուց յետոյ 300 հոգուց բաղկացած մի խումբ, որի թւում ընդամէնը քան ծերունի տղամարդիկ կային, մի լազից առագաստաւոր նաւ վարձեց կովկասեան ափերի մօտ իջնելու համար: Առաջուց փող առնելով, լազը հեռացաւ ափերից և ուղարկեց իր զինաւորված ընկերին նաւի վրա նստողներին ասելու համար, թէ նրանք բոլորն էլ ծովը կը նետվին, եթէ իրանց բոլոր գոյքը չը տան: Կարելի է երևակայել անպաշտպան կանանց և երեխաների դրութիւնը: Երեխաները և կանայք չոքած՝ Աստուծոյ անունով խնդրում էին նաւատէր լազից խղճալ նրանց, բայց լազը անողոք գտնվեցաւ և կրկնեց իր սպառնալիքը բոլորին ծովը գցել, եթէ իր հրամանը չը կատարվի: Դրանից յետոյ զինաւորված երեք լազերը սկսեցին փնտռել գաղթականների գոյքը և մի և նոյն ժամանակ անամօթաբար նայում էին մատաղահաս օրիորդների և երեխաների բոլոր հագուստները: Բոլորովին մերկացնելուց յետոյ, չարագործները մօտեցան անմարդաբնակ ծովեզրին և հրամայեցին բոլորին ափ իջնել, սպառնալով հակառակ դէպքում բոլորին կոտորել: Ողորմելիներին այդ անմարդաբնակ տեղը թողնելով և ուշադրութիւն չը դարձնելով նրանց տանջանքների և աղաչանքների վրա, չարագործները անհետացան դէպի ծովը: Միայն երեք օրից յետոյ Տրապիզոնի մէջ տեղեկացան անտէր թողած երեք հարիւր հոգու մասին: Ահա այսպէս է հոգում Թիւրքիան ապահովել իր բայաների վիճակը, Հայաստանի մէջ վերանորոգութիւններ մտցնելով:

Անտուն թափառականներին սովից ազատելու համար Տրապիզոնի երիտասարդութիւնը օգնող մասնաժողով կազմեց և բոլորի մասին պատրիարք Ներսէսին մանրամասն տեղեկութիւններ տուեց: Պատրիարքը իսկոյն խնդրեց հեռագրով ոչինչ չը խնայել նորեկներին օգնելու համար, որոնցից շատերը խմբերով լցրել են և Սամսոնը: Մի և նոյն ժամանակ հայոց պատրիարքը ուղարկեց Իզմիրլեան եպիսկոպոսին, նշանակելով նրան մասնաժողովի նախագահ և դրամ տալով գաղթականներին բաժանելու համար: Որովհետև գաղթականների թիւը չափազանց մեծ է, հազիւ թէ հայոց պատրիարքը կարող է նրանց պէտքերի համար բաւականացուցիչ միջոցներ գտնել, եթէ ռուսաբնակ հարուստ հայերը չեն օգնի:

Մի քանի օր առաջ այստեղ էին Էրզրումի անգլիական հիւպատոս Տրօտըր և Բէկկեր-փաշա, որոնք Կ. Պոլիս էին ուղևորվում: Բէկկեր-փաշա մի հասարակ արկածախնդիր է, որ այժմ թիւրքաց ծառայութեան մէջ է: Նա լոյս ցերեկով երկաթուղու վագոնի մէջ անպատւել էր մի լաւ ընտանիքին պատկանող օրիորդին և այդ պատճառով արտաքսված է անգլիական ծառայութենից: Այժմ այդ բաղդախնդիրը իրանից մի ճարտարապետ է ներկայացնում, որ մտադիր է վերանորոգել թիւրքաց փտած պետական կազմակերպութիւնը: Ուռած և փքած, մօնօկլը (հատակնոց) աչքին ճանապարհորդելով Հայաստանի մէջ, Բէկկեր-փաշա հետաքրքրութեամբ նայում էր զանգւածներ տւող գեղեցիկ հայուհիների վրա, որոնք նրան զօրեղ և մի և նոյն ժամանակ իրանց անտանելի դրութիւնը թեթևացնելուն ընդունակ մարդ էին համարում: Նրա ուղեկից հայ թարգմանիչը կոմիկական շատ պատկերներ է պատմում նրա ճանապարհորդութիւնից Հայաստանի մէջ, որտեղ Բէկկեր-փաշա տանջված հայերից առնում էր խնդրագիրները մաքուր, սպիտակ ձեռնոցները հագած ձեռքերով: Կարելի է երևակայել, թէ ինչ տեսակ հետախուզութիւն կարող էր անել այդպիսի դատարկ պճնասէրը: Առհասարակ հաւատացնում են, որ եթէ Տրօտըր Էրզրումից իր հետ չտանէր Բէկկեր-փաշային, նա պ. Գօշենին շատ անընդունելի տեղեկութիւններ կը տար Հայաստանի մէջ վերանորոգութիւններ մտցնելու մասին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

—

«Րէյտերի» ընկերութեանը Կ. Պոլսից հեռագրում են սեպտեմբերի 16-ից, որ անգլիական հիւպատոսը Վանի մէջ հեռագրեց Կ. Պոլսի անգլիական դեսպանատանը, որ քիւրդերը բնաջինջ արին հայոց 13 գիւղեր:

«Голосъ» լրագրին գրում են Կ. Պոլսից, որ թիւրքաց կառավարութիւնը «արագ և վճռողական» ընթացք է տուել փոքր-Ասիայի գործերին: Ճնշելով Եփրատի ափերից Կ. Պոլիս լսվող հառաչանքները, թիւրքաց կառավարութիւնը ուղարկում է հրաման հրամանի ետևից արագ կոտորելու համար քրիստոնեաներին, որոնք թևաւորվել են «Մօսկվայի» հարևանութենից և Եւրօպայի պաշտպանութենից: Երբ եւրօպական թղթակիցները սկսեցին տարածել Հայաստանի մէջ պատահած անցքերի նկարագիրները, Սայիդ-փաշա հրամայեց իր լրագիրներին զարմանք յայտնել այն «սուտ տեղեկութիւնների» մասին, որ տարածում են «չարակամ մարդիկ» սուլթանի ամենահաւատարիմ բայաների մասին, որոնք ամենակարճ ժամանակամիջոցի մէջ կը ստանան սուլթանի ողորմութիւնները: Խօսք չը կայ, որ Թիւրքիան իր գործը գիտակցաբար է կատարում: Երբ Սայիդ-փաշա Հայաստանից եկած սարսափելի լուրերի հակառակ հաւատացնում էր Ներսէս պատրիարքին, իբր թէ պատահած «դատարկ» անցքերը չափազանցացրած են, հայոց պատրիարքը բարկացած պատասխանեց. «Եթէ այդպէս է, ես ինքս կերթամ իմ ժողովրդի մօտ և անձամբ կը ստուգեմ նրա իսկական դրութիւնը»: Սաիդ-փաշա վախեցաւ Ներսէսի այդ համարձակ մտքից, որովհետև գիտէ, որ հայոց պատրիարքը իր ասածը միշտ կատարում է: Միւս օրը «Վակիթ» լրագիրը յայտնեց, որ հայոց պատրիարքը մտադիր է գնալ Հայաստան և հայ ապստամբների գլուխն անցնել: Բացի այդ լրագիրը Ներսէսին երկդիմի մարդ անուանեց, որ ցերեկը կամիլավկա է կրում, իսկ գիշերը գդակ:

«Journal de St Pétersbourg» իր այսօրվայ քաղաքական տեսութեան մէջ ասում է հետևեալը:

Ինչպէս յայտնի է, անգլիական պարլամենտի վերջին նիստերից մէկի ժամանակ կառավարութեանը հարց առաջարկվեցաւ Հայաստանի մէջ ալբանական լիգայի նման քիւրդական լիգա կազմվելու մասին, իսկ կառավարութիւնը պատասխանեց, որ դրա մասին իրան ոչինչ յայտնի չէ, բայց որ Կ. Պոլսի անգլիական դեսպանից կը պահանջի հարկաւոր տեղեկութիւնները: Դրանից յետոյ անգլիական պարլամենտը փակվեցաւ և պ. Գօշենի պատասխանը մինիստրութեան հարցին անյայտ մնաց: «L'Ozmanli» լրագիրը սեպտեմբերի 13-ին հրատարակած իր համարի մէջ կարելի է համարում փարատել այդ անյայտութիւնը, ասելով, որ անգլիական դեսպանը լրագրի ունեցած տեղեկութիւններից աւելի ճիշտ տեղեկութիւններ չէր կարող ստանալ: «Ozmanli» լրագրի այդ տեղեկութիւնները ի հարկէ բացասական են: Ահա ինչ է ասում Կ. Պոլսի լրագիրը քիւրդական լիգայի մասին. «Մինչև այժմ մեզ ոչինչ յայտնի չէ քիւրդական լիգայի գոյութեան մասին այն ձևով, ինչպէս ալբանացիներն են կազմել: Մենք կարող ենք պնդել, որ այդ լիգան բոլորովին չը կայ: Ի հարկէ մենք խօսում ենք ներկայ րոպէի և ոչ թէ ապագայի մասին, որովհետև եթէ ապագայում կը կազմվի քիւրդական լիգա ալբանականի նման, ո՜չ, ո՜չ, ալբանականից անհամեմատ ուժեղ և սպառնալի, նրա կազմվելու միակ պատճառը եւրօպական դիպլօմատիան կը լինի: Եթէ այսօր մեզ հարց առաջարկէին Քիւրդիստանի մասին, կարող էինք հաստատ ասել, հաւատացած լինելով, որ մեր ասածները չեն հերքվի, որ Քիւրդիստանի նշանաւոր բնակիչները չափազանց շփոթված են «Հայոց հարցից», որ զարթեցնում է Եւրօպան վերանորոգութիւնների անունով: Եւ հէնց որ քիւրդերը կը տեսնեն, որ նրանից կամենում են Արևելեան-Ռումելիայի բնակիչների վիճակին ենթարկել, նրանք իսկոյն կը կազմեն իրանց լիգան: Եթէ մենք օգուտ քաղէինք եւրօպական լեզուների դարձուածից և ասէինք թէ քիւրդերը ոտքի կը կանգնէին, ինչպէս մի մարդ, մենք ճշմարտութենից հեռացած չէինք լինի: Քիւրդերի մի մասը թափառական կեանք է վարում, նրանց բնակարանները և կայքը իրանց ձիաների մէջքին են: Ուրեմն նրանց ոտքի կանգնեցնելու համար բաւական է հրամայել նրանց ձի նստել»:

Ուրեմն «Ozmanli» լրագրի ասածի համեմատ Հայաստանի մէջ չը կայ քիւրդական լիգա, բայց նա մի վայրկեանի մէջ կը կազմվի, եթէ «վերանորոգութիւնների անունով» Եւրօպան կը բարձրացնի հայկական խնդիրը: Այդ նպատակին հասնելու համար բաւական է հրամայել քիւրդերին «ձի նստել»: Բայց ո՞վ կը տայ այդ հրամանը: Թիւրքաց լրագիրը այդ հարցին պատասխան չէ տալիս, բայց Ալբանիայի օրինակը աչքի առաջ ունենալով, դժուար չէ իմանալ: Ետոյ «Ozmanli» հաւատացնում է, որ եթէ Քիւրդիստանի մէջ կազմվի էլ մի լիգա, նա «քրիստոնեաներին թշնամի նպատակներ չի ունենայ» և աւելացնում է. «ինչպէս մեր երկրի մէջ չէ կարելի մինչև անգամ մի մահմետական գտնել, որ քրիստոնեաներին թշնամի նպատակներ ունենայ»: Այսպիսի խօսքերին ի՞նչ կարելի է պատասխանել: Պատասխանի տեղ «Ozmanli» լրագրին մենք հետևեալ հարցը կառաջարկենք. Ուրեմն ի՞նչ զգացմունքից, եթէ ոչ անհաշտ թշնամութեան և վայրենի ատելութեան զգացմունքից առաջացան այն բոլոր բարբարոսական տանջանքները, արդարադատութեան մերժումը, այն հարստահարութիւնները, այն անթիւ և անհամար անգթութիւնները, որոնք յուսահատացրին Թիւրքիայի քրիստոնեայ ցեղերին և նրանց ձեռքը զէնք տուին:

ԹԻՒՐՔԻԱ

—

«Polit Corresp» լրագրին Կ. Պոլսից, սեպտեմբերի 10-ից գրում են հետևեալը:

Անգլիական նաւատորմի հրամանատարին տուած պատուէրները իրաւունք են տալիս նրան հարկաւոր դէպքում ալբանացիների առաջնորդների հետ բանակցութիւններ բռնել: Եթէ այս լուրը ճիշդ է, ուրեմն անգլիական կառավարութիւնը ապստամբներին պատերազմող կողմ է ճանաչում: Այստեղի

դիպլօմատիական շրջաններում լուր է տարածված, որ հարկաւոր դէպքում Անգլիան միայնակ կը գործի։ Ինչպէս պրանական մի ւթիւնը հնարել են սուլթանը և նրա մերձաւորները Եւրոպային վախեցնելու համար։ Բ. Դուռը սկսում է նոյն խաղը և Հայաստանի մէջ խաղալ. Կ. Պօլսի մէջ այժմ ապրող Էրզրումի անգլիական հիւպատոսը, մայոր Տրօտտրը, պատմում է, որ թէպէտ մինչև այժմ չէ տեսել քրդական լիգա, որի մասին խօսվեցաւ անգլիական պարլամենտի մէջ, միայն նկատել է, որ թիւրքերին և քիւրդերին քրիստոնեաների շահերին վնասող արտօնութիւններ են տրվում։ Քիւրդերը, իրանց արարքների համար չը պատժվելով, հետզհետէ աւելի յանդուգն են դառնում։ Թիւրք պաշտօնեաները կամ նրանց հետ համախոհ են, կամ անզօր, այնպէս որ Հայաստանը ցաւալի անիշխանութեան պատկեր է ներկայացնում։ Երկուշաբթի, սեպտեմբերի 6-ին մեծ պետութիւնների վեց ներկայացուցիչները հաւաքվեցին կոմս Հացֆելդի մօտ Գօշէնի և Տիսսոի մշակած կանօնագիրը հայկական հարցի մասին քննելու համար։ Մօտաւորապէս քսան երեսներից բաղկացած այդ կանօնագիրը կարելի է պատասխան համարել Աբեդդին-փաշայի գրութեանը նոյն առարկայի վերաբերութեամբ։ Այդ կանօնագրի մէջ ասված է, որ Թիւրքիայի առաջարկութիւնները բաւականացուցիչ չեն արդարադատութիւնը և լաւ վարչութիւնը Հայաստանի մէջ ապահովելու համար։ Սայիդ փաշայի մտցրած դատաստանական վերանորոգութիւնները ոչինչ ազդեցութիւն չը գործեցին։ Աբեդդին փաշայի առաջարկած տեղափոխվող քրէական դատարանները նոյնպէս անհամապատասխան են Հայաստանի պահանջներին։ Ամենից առաջ կեանքը և սեփականութիւնը պաշտպանելու համար պէտք է կազմել մի թւով բաւականացուցիչ և երկրի դրութեանը համապատասխանող ժանդարմների զօրաբաժին։ Բեկկեր փաշա մինչև անգամ պնդում է, որ քիւրդերին կարելի կը լինի երկւորդ մէջ պահել միայն այն դէպքում եթէ Հայաստանը գրաւեն 50000 լաւ զինուորված զօրքեր։ Ռուսաց կառավարութիւնը հաճութիւն տուեց պ. պ. Գօշէնի և Տիսսօի բոլոր առաջարկութիւններին Հայաստանի համար։ Կասկած չը կայ, որ միւս կառավարութիւններն էլ հաւանութիւն կտան։ Միայն հետևեալ հարցը առաջ է գալիս ո՞վ պէտք է իրագործէ վերանորոգման այդ բոլոր առաջարկութիւնները։ 1878 թուի յունիսի 4-ի դաշնագրութեան համեմատ այդ գործը պէտք է Անգլիան կատարէր, բայց, ինչպէս յայտնի է, այդ պետութեան ձայնը ներկայումս Թիւրքիայի մէջ շատ քիչ կշիռ ունի։

Ռամազանի վերջին օրերում սուլթանը մի քանի անգամ հրաւիրել է իր մօտ Սերվեր-փաշային։ Դրանից ենթադրում են, որ սուլթանը մտադիր է նրան մի բարձր աստիճան տալ։ Այս ենթադրութիւնը շատ հաւանական է, որովհետև Սերվեր-փաշա Անգլիայի թշնամի է։

Արտաքին գործերի մինիստրութեան մէջ օրերումս հետևեալ անցքը պատահեց։ Դրագրութեան գլխաւոր Սարգիս-Էֆէնդին, որ վաղուց թշնամի էր մուստեշար Արթին-Բէյ Դադեանի, Սավֆետ-փաշային մի նամակ յանձնեց, որ ուղղված էր օտար դեսպաններից մէկին։ Նամակի մէջ այնպիսի յայտնութիւններ կային, որոնք պետական յանցանք են կազմում։ Սուլթանը քննութիւն նշանակեց, որից երևաց, որ նամակը կեղծ է և Սարգիս էֆէնդու գրած։ Այս առիթով Սարգիս էֆէնդին պաշտօնանկ է եղած։

ՖՐԱՆՍԻԱ

Ընթերցողներին յայտնի է, որ նորերումս Ֆրանսիայում մինիստրական կրիզիս պատահեց, որի հետևանքը Ֆրէյսինէի մինիստրութեան փոխվելը և նորի կազմակերպվելը եղաւ։ Այդ անցքի առիթով լրագիրների մէջ կարդում ենք հետևեալ տեղեկութիւնները։

Ֆրանսիայի մէջ պատահած մինիստրական դժուարութիւնների պատճառը մարտի 29-ի հրամանների գործադրելու հարցը պէտք է համարել։ Ֆրէյսինէ ստիպված էր հրաժարական տալ, որովհետև չէր կամենում արձակել արգելված միաբանութիւնները, պարտաւորացնելով նրանց չը զբաղվել քաղաքականութեամբ։ Չը նայելով, որ ֆրանսիական պատգամաւորների ժողովը արձակված էր, այնուամենայնիւ նրա անդամների մեծամասնութիւնը ընդդիմացաւ այդ քայլին և բացի այդ մինիստրութեան անդամներից մի քանիսն էլ հրաժարվեցան կատարել Ֆրէյսինէի ցանկութիւնը։ Այս անհամաձայնութեան պատճառով առաջ հրաժարական տուին ներքին գործերի, արդարութեան և զինուորական մինիստրները և յետոյ Ֆրէյսինէ ստիպված էր թողնել իր պաշտօնը։ Հանրապետութեան նախագահ Ժիւլ Գրեվի ընդունեց նրա հրաժարականը և նոր մինիստրութեան կազմելը յանձնեց Ժիւլ Ֆերրիին, որը ինչպէս յայտնի է, առաջարկեց հոգևոր միաբանութիւնների դէմ ուղղած օրէնքները։

Փաստերը սրանք են. բայց սխալ կը լինէր ենթադրել, որ միայն այդ անցքերն են մինիստրական դժուարութիւնների գլխաւոր պատճառները։ Ֆրէյսինէ ընկաւ ոչ թէ այն պատճառով, որ կամենում էր ազատել հոգևոր միաբանութիւններին, այլ որովհետև վերջին ժամանակներում բոլորովին չէր բաժանում Լէօն Գամբետտայի հայացքները թէ արտաքին և թէ ներքին քաղաքականութեան վերաբերութեամբ։ Ֆրանսիական նաւերի Բալթուգա ուղարկելը և Ֆրանսիայի յանկարծակի սառնութիւնը դէպի իր սեփական շահերը Ֆրէյսինէի գործն էր, որ այս անգամ բացարձակ ընդդիմացաւ պատգամաւորների ժողովի հզօր նախագահի ցանկութիւններին և նպատակներին։ Գամբետտան յաղթեց։ Նոր մինիստրութիւնը կը կազմվի այնպիսի մարդկերանցից, որոնք կատարելապէս բաժանում են Գամբետտայի հայացքները։ Ինչպէս մարտի հրամանները իրագործելու, նոյնպէս և Ֆրանսիայի արևելեան գործերին մասնակցելու վերաբերութեամբ նոր մինիստրութիւնը Ֆրէյսինէի կառավարութենից բոլորովին տարբեր կը գործի։

Ֆրէյսինէ Հանրապետութեան նախագահին ուղարկեց հետևեալ նամակը.

«Լաւ մտածելուց յետոյ ես այն եզրակացութեան հասայ, որ նորերումս փոփոխված մինիստրութիւնը չի կարողանայ երկարատև լինել։ Իմ և իմ մի քանի ընկերների հայացքները այնքան տարբեր են, որ անկարելի է յուսալ, թէ կարող է համաձայնութիւն կայանալ զոնեա փոխադարձ զիջումների օգնութեամբ։ Եթէ շարունակվի գործերի այսպիսի դրութիւնը, նա կը վնասի երկրի շահերին և խաղաղութեանը։ Գիտենալով, որ իմ հրաժարականը ձեզ միջոց կը տայ հեշտութեամբ վերջ դնել ծագած դժուարութեանը, խնդրեմ ընդունեցէք հրաժարականս։

Գամբետտայի օրգան «Républiquе Française» լրագիրը մի յօդուած տպեց, որտեղ ասված է, թէ արտաքին քաղաքականութեան հարցերը մինիստրների վերջին նիստերի ժամանակ վիճաբանութեան առարկայ չեն եղել։ Ոչ ոք չէ առաջարկել Ֆրէյսինէին, որ նա հրաժարվի խաղաղասէր և զգոյշ քաղաքականութենից։ Անհամաձայնութիւնը Ֆրէյսինէի և նրա ընկերների մէջ ծագել է մարտի հրամանների իրագործելու հարցի պատճառով։

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

Կ. Պօլիս, 8 սեպտեմբեր

Եւրոպայէն եկած քաղաքական հեռագիրներն կառավարութիւնը լրագրաց չի յանձներ, հետևաբար չենք գիտեր թէ ինչ կը դառնայ մինչև եւրոպական օրագիրներու հասնելն։ Սակայն պալատը և Բ. Դուռը շարունակ յուզման մէջ են, անդադար ժողովքներ Սուլթանի նախագահութեան ներքև, թէպէտ այդ ժողովներու գաղտնիքներն դուրս չեն ելլեր, բայց Stamboul (որ միշտ լաւ տեղեկութիւններ կը ստանայ) ակնարկութիւն մը կընէր թէ պալատի խորհրդոց մէջ կը ջանան որ նաւային ցոյցը միայն Ադրիատիկի մէջ սահմանափակուի։—Արդեօք ստոյգ է այն լուրն որ կը տարածուի թէ միացեալ նաւատորմիղն մինչև Տօլմա-Պաչչէի պալատի առջև խարիսխ պիտի նետէ։—Ինչ որ ալ լինի, կերևի թէ մեծ ճգնաժամներ կանցնէ Թիւրքիա և երբ տաճիկներն կամբաստանեն զԵւրոպա և զքրիստոնեայս, անօրինակ ատելութիւն մը ցոյց կուտան հայոց դէմ, զի կըսեն թէ աւդէն յոյներէն միշտ կասկածոտ էին, գարատաղցիք անդադար իրենց դէմ մարտնչած են, բայց հայերն կը նկատէին իրենց հաւատարիմ հպատակներն (անշուշտ ոսկեբուրդ ոչխարներն), բայց այժմ անոնք ալ կը սկսին պուլղարաց հետևիլ և զանոնք գերազանցելու շաւղին մէջն են։ Թուրք մամուլը կը ներկայացնէ հասարակաց կարծիքն, և դժուար կը լինի տաճկերէն թերթ մը բանալ յորում հայոց դէմ կծու յօդուածներ չըլլան։ Ֆրանքօ-Թիւրք Օսմանլի թերթը ստէպ իր առաջնորդող յօդուածներն հայոց դէմ յարձակմանց կը նուիրէ, ինչպէս է այս առաւօտ հրատարակածը։ Ամբաստանութիւնք Պատրիարքի վրա կը բարդանան իբր գլուխ շարեաց, և յիմարներն կը կարծեն թէ Պատրիարքի անձնականութիւնը մէջ տեղէն վերցնելով, հայկական խնդիրն կը վերջանայ։ Պատրիարքի ճարտարութիւնը եղաւ մեր հարցը եւրոպական խնդիր մը ընել, այդ խնդիրն յաջողեցնելու ամենայարմար անձն է Ներսէս, բայց եթէ զինքն վերցնեն, իրեն յաջորդն ուրիշ կերպով չէ կարող շարժիլ։ Զրոյց կը պտըտի թէ թրքաց կողմէ ազդարարութիւններ եղած են Ներսէս Սրբազանի որ կամ հայկական խնդիր բատծ լռեցնէ, կամ զինքն դաշոյնի հարուածներով պիտի լռեցնեն։ Չենք գիտեր թէ ինչ աստիճան ստոյգ է այս լուրն, սակայն Սրբազանը որ արդէն շատ վատառողջ է, բժշկաց խորհրդով յարմար սեպած էր իւր բնակութիւնը հաստատել Վօսփորի ասիական ափանց վրա, Գանդելի ըսուած թաղը որ շատ առողջարար օդ ունի, բայց գրեթէ ամբողջապէս տաճիկներէ բնակեալ է. քիչ հայ կան։—Այս օրերս իւր բնակութիւնը Սրբազանը անկէ կը փոխադրէ ի Քաղկեդոն Մարմարայի վրա, և ուրկէ պիտի երթայ մի քանի օրէն ի Խաս-գիւղ (Ոսկեղջիւրի ափունքը), հոն ամենքն ալ հայ են։ Սրբազանը աներկիւղ է, բայց խոհեմութիւնն ալ ձեռքէ չը ձգելու կը համոզեն զինքն բարեկամները։ Ինչպէս որ արդէն գրած էինք, եւրոպական ծանուցագիրն հայոց նկատմամբ արտաքոյ կարգի խիստ ոճով մը գրուած է, որոյ կը վկայեն տեղւոյս թերթերն։ Դեռ այդ ծանուցագիրն չը հրատարակվեցաւ, բայց կըսուի թէ Պատրիարքը շատ գոհ է «ես այքանը իսկ չէի պահանջեր», ըսած է։—Անցեալ նամակով գրեցինք թէ Պատրիարքը ազգու ծանուցագիր մը կը խրկէ Բ. Դրան թիւրք մամլոյ ընթացքին նկատմամբ, որ տաճիկներն հայոց դէմ կը գրգռէ. Պատրիարքը կը պահանջէ որ այս յոռի շրջանակէն դուրս ելլէ տաճիկ մամուլը։ Այդ ծանուցագրի թարգմանութիւնը կը գտնէք «Մասիսի» մէջ. Կը նկատենք որ Պատրիարքը գրելու սովորական ոճը փոխեր է։ Առեն մը ուրիշ կերպ չէր կրնար գրել, բայց եթէ հետևեալ բառերով, Զ ա ր ա մ ե ն ա խ ո ն ա ր հ գ ե ր ե ւ ո յ ն պ ա ղ ա տ ա ն ք ն էր, և այլն և այլն։ Այժմ գ ե ր ի ի տ ե ղ ե ա և պ ա ղ ա տ ա ն ք ի տ ե ղ պ ա հ ա ն ջ բառերն յաջորդած են. թիւրքերն շատ ուշադրութիւն ըրած են այս կէտերուն և ակնարկութիւններ կընէ, «Հաքիքաթ». կերևի թէ հայոց Պատրիարքը, կըսէ թիւրք թերթը, դեսպանաց ծանուցագրէն համարձակութիւն կառնու, անոնց ոճին կը հետևի և սովորական լեզուն կը մոռանայ։

Պատրիարքական ծանուցագիրն մի քանի օրէ նակ եղած է մին Սուլթանին խրկուած, միւսներն մեծ նախարարաց։—Գիտէք ինչ պատասխան կընդունի։ Առաջին-նախարարի կողմէ իրեն խիստ ազդարարութիւն մը կըլլայ, սրա մասին նախորդ նամակաւ գրած էինք. այդ ազդարարութեան մէջ Բ. Դուռը կը հրամայէ Պատրիարքի որ այլ ևս նմանօրինակ ծանուցագիրներ պիտի չը խրկէ. թէ իւր պաշտօնէն դուրս ո և է բանակցութիւններ պիտի չընէ (այսինքն դեսպանաց հետ յարաբերութիւններ պիտի չունենայ) և թէ իւր գրութեանց մէջ Հայաստան բառը չը պիտի գործածէ (!!!) —Չենք գիտեր թէ երբ պիտի պատասխանէ Պատրիարքը այս ազդարարութեան, բայց շատ դժուարութիւն չը պիտի կրէ. կերևի թէ Բ. Դուռը դեռ լաւ մը չը գիտեր թէ ինչ վիճակի մէջ են խնդիրներն։ Ինչպէս կրնայ արգելել Պատրիարքի մը, որ հայկական խնդիրն կը յարուցանէ, Հայաստան բառը չը գործածել. միթէ խելքի մօտ է։ Ինչպէս կարգելէ հայոց առաջնորդին Բեռլինի դաշնագրի յօդուածի գործադրութիւնը չը խնդրել Եւրոպայէն, ուրեմն կառավարութիւնը ո և է կարևորութիւն չընծայեր Եւրոպիոյ խորհրդոցը. պահանջել որ պատրիարքը առանց նկատողութեան թողու տայ որ յիմար մամուլ մը ժողովուրդներն երկպառակութեան մէջ ձգէ,—զայդ չենք կարող ըմբռնել։

Բ. Դուռը դեռ պատասխան չէ տուած հայոց խնդրոյն վերաբերեալ վերջին ծանուցագրոյն։—Ծանուցագիրներէ ողողուած ենք։

Հայկակ

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Թէհրան, 1 սեպտեմբերի

Թէհրանի «Ընթերցասիրաց ընկերութիւնն» «Մշակ» լրագիրը կարդալով, տեղեկացաւ Կ. Պօլսոյ Ներսէս պատրիարքի թունաւորութեան փառնդէ ազատվիլն. այս ուրախաւիթ լուրը տարածվեցաւ ժողովրդի մէջ, ժողովուրդը աճապարեց հեռագրով Նորին Սրբազնութեան ազատուիլն շնորհաւորել աջա հեռագրի պատճէնն։

«Նորին Սրբազնութեան Ներսէս պատրիարքի հայոց. Թէհրանի հայ հասարակութիւնն աճապարում է շնորհաւորել Ձեր Սրբազնութիւնը. և ջերմ ուխտեր է անում Ձեր թանկագին կենաց պահպանութեան համար։»

Հասարակութիւնն երկիւղ կրելով, սորանէ աւել չը կարողացաւ բացայայտ հեռագիր անել, որովհետև նոյն լրագրի մէջ տեսաւ, որ արտասահմանին եկած Ս. Պատրիարքի անունով շատ հեռագիրներ և նամակներ վար են արած, ժողովուրդէն հանգանակութիւն արեցին պատարագ մատուցանելու և մի հանդէս կատարելու նպատակով։

Այս մասին կիրակի օրը Ղալպինու թաղի ս. Գէորգ եկեղեցումը պատարագ մատուցվեցաւ, որի պատարագիչը արժ. տէր Գասպար Տէր-Սիմէօնեանն լինելով, կարճառօտ մի քարոզ տալով, բացատրեց նոյն օրուայ հանդիսի նպատակը։ Ցետ աւարտման ս. պատարագի ժողովուրդը խուռն բազմութեամբ քաջանաներով և եկեղեցականներով դիմեցին Հայկազնեան վարժարանի սրահը, որի սենեակներից մինի մէջ պատրաստած էր փառաւոր սեղան. նրա վերի կողմը դրած էր ս. Պատրիարքի պատկերը զարդարած ծաղկէ պսակներով. վարժարանի նախակին կամ նոր աշակերտք երգեցին ազգային երգեր, կարդացին ճառեր, մաղթանքներ. յետ արարողութեան ժողովուրդը անցաւ միւս սենեակը. և նստաւ պատրաստ սեղանի շուրջը։ Պարպվեցան Ն. Սրբազնութեան կենաց համար շատ բաժակներ, յիշելով հայոց ազգի համար նրա արած բարեգործութիւններն և ջանքը։ Նոր հանդէսը աւարտելով, ժողովուրդը տարաւ իր հետ անմոռանալի մի յիշատակ։

Մ. Ց. Բժշկեանց

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 17 սեպտեմբերի։ Այսօր հասաւ Ս. Պետերբուրգ ռուսաց դեսպանը Չինաստանի մէջ Բիւցօվ։ Ասում են, որ Բիւցօվ հրաւիրված է Ցօյէնգի հետ պայմաններ կապելու ժամանակ ներկայ գտնվելու համար։

ԲԱԳՈՒԶԱ, 18 սեպտեմբերի։ Ալբանական միաբանութեան հրամանով Դուլցինիօ քաղաքը այրված է։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ